

Կը խմբագրուի եւ կը հրատարակուի

ՄԻԻԹՈՎԵՆԸ ՄԻՇԵՐԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԵՆԻ Ի ՎԻԵՆԱՆ
աշխատակցութեամբ ազգային եւ օտար բանասէրներու:

Բաժանորդագին Աճ արեւն նրկրի
հաւնար՝ 1 տոնրոյնգ, կամ յոյկ:

Մեր հասցէն՝

REDACTION DE LA REVUE "HANDES AMSORYA,"
VIENNE (Autriche), VII, Mechitharistengasse 4.

ՀՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Կը յայտնեմ մեր սրտագին շնորհակալիքը Պր. Աղեքսանդր Մ. Տէմիրճիպաշեանի ի Պլովդիւ, որ հանձնեաւ նուիրել մեր Մատենադարանին «Ի պահեստ յաւերժական», նոտրա՝ գիր Չեռագիր մը՝ «Գիրք որ կոչի աստեղաբաշխականի գիտութեան», եւ նոր կոտակարան մը աշխարհաբար թարգմանութեամբ Յովհ. Վ. Զօհրապեանի. Բ. տպ. Պարիս 1828:

Մատենադարանապետ
Հ. Մ. ՀԱՊՈՋԵԱՆ

ԽՄԲԱԳԻՐՈՒԹԵԱՆՍ ԱՌԱՔՈՒԱԾԻ ԹԵՐԹԵՐ 1929

ԱԶԳԱԿ Ենօրեայ հայաթերթ, ազգային, քաղաքական եւ գրական: «Aztag», B. P. 587, Beyrouth (Gd. Liban).

ԱԶԳԱՐԱՐ Օրաթերթ: Գ. տարի: «Azrarar», Galata Rue Billor Nr. 10, Stamboul (Turquie).

ԱԼԻՍ Օրկան նոր Սերաստիոյ համազոր- ծակցական ընկերութեան: Ժ. տարի: «Aliss», P. O. Box 479, Madison Sq. Sta. New-York (U. S. A.).

ԱՊՍԳԱՅ Գաղաքական եւ հասարակական եռօրեայ թերթ: Թ. տարի: «Abaka», 227 Boulevard Raspail, Paris 14^e.

ԱՍՊԱՐԷՉ Շարաթաթերթ: Ի. տարի: «Asbarez», P. O. Box 865, Fresno-Calif. (U. S. A.).

ԱՐԱՐԱՏ Ամսաթերթ, Օրկան Գանատայի հայորդիներու միութեան: Գ. տարի: «Ararat», P. O. Box 184, Hamilton (Canada).

ԱՐԱՐԱՏ Երեկոյեան օրաթերթ: Գ. տարի: «Arax», Rue Dondoukoff 45, Sofia (Bulgarie).

Herausgegeben und redigiert von der

MECHITHARISTEN-KONGREGATION IN WIEN

unter Mitwirkung zahlreicher Armenisten.

Preis dieses Jahrganges 1 Pfund Sterling.

Unsere Adresse:

ՌԵՏՐՈՐԵՆՆԵՐՈՒ ՅՈՅՆ ԲՆԵԿՐԻՆ ԵՒ ՀԱՅ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ԲԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ

Չորս Աւետարաններու ինչպէս յոյն բնագիրին, նոյնպէս գոթերէն (Գ. դար՝ Վուլֆիլա), հայերէն (Յ. դար՝ Մաշտոց) եւ սլաւերէն (Թ. դար՝ Կիւրիզ եւ Մեթոյ) թարգմանութիւններուն քերականական կազմին ուսումնասիրութեան նախընթաց է Georges Cuendet. 1924 ին հրատարակած է արդէն L'imperatif dans le texte grec et dans les versions gotique, arménienne et vieux slave des Évangiles (Պարիս, Geuthner) ուսումնասիրութիւնը, ուր հիմնովին քննուած են Աւետարաններու գոթ., հայ., եւ սլ. թարգմանութիւններուն յոյն բնագիրին հանդէպ յոյս առած զուգակցութիւններն ու շեղումները: Կարեւոր այս գործին 1925 ին հետեւած է Remarques sur la syntaxe de prédicat (Mélanges Vendryes, Պարիս, Champion) աշխատասիրութիւնը, ուր ստորոգելոյն համաձայնութեան մասին տրուած է խիստակէս հետաքրքրական ու շահաւէտ մանօթութիւններ: Անխնայ բանասէրը կու տայ ներկայիս նոր ուսումնասիրութիւն մը եւս՝ L'ordre des mots dans le texte grec et dans les versions gotique, arménienne et vieux slave des Évangiles (Première partie, les groupes nominaux, Պարիս, Champion 1929), ուր կ'ուսումնասիրուի մանրամասնօրէն Աւետարաններու յոյն բնագիրն եւ գոթ., հայ., եւ սլ. թարգմանութիւններուն բառակարգը: Ինչպէս զիտենք, Աւետարաններու թարգմանիչները զիտակեց իրենց ձեռնարկած գործին կարեւորութեան

որքան ալ աշխատած են յոյն սկզբնագրին մտածումներն ու ստուծիւնները հաւատարմօրէն եւ սարկաբար փոխադրել իրենց լեզուին, սակայն եւ այնպէս զոհացում տարու համար նաեւ մայրենի լեզուի պատարտ հանձնելուն, ստիպուած են ստէպ շեղել յառաջագիր կազմադարին հետեւողութեանն ու իրենց լեզուին մտածումներուն ու դարձուածներուն ազատ մուտ շնորհել: Յոյն սկզբնագրին ու գոթ., հայ., եւ սլ. թարգմանութիւններու միջեւ այս կերպ թարգմանութիւններու միջեւ այս կերպ զոյսցած են հետաքրքրական զարուզութիւններ, որոնց մանրամասն քննութեամբ ու համեմատութեամբ կարելի է գոթերէն, հայերէն եւ սլաւերէն քերականական համաձայնութեան մէջ ճշգրտել բազմաթիւ կանոններ: Այս պաշտօնն ստանձնած է Cuendet ու ջանացած է մասնաշեղ երեք թարգմանութիւններու քերականական աւանդապատկութիւններն ու ձգտումները, որոնք յետոյ փութացած է յաճախ նաեւ վերածել կանոններու: Հայ լեզուի քերականութեան ուսումնասիրութեան համար անհրաժեշտօրէն կարեւոր այս աշխատանքին հայապատկան մասերու ամփոփումը կը ներկայացընենք մեր հայ ընթացիկներուն:

Ա. Բացայայտիչ: — Աւետարանի ինչպէս յոյն, նոյնպէս գոթերէն, հայերէն եւ սլաւերէն թարգմանութիւններուն մէջ բացայայտիչն ընդհանրապէս կը յետադատուի բացայայտելոյն, որ զրեթէ միշտ յատկանուն է՝ Παιδου του προφήτου, յատկանունն է՝

օրինակներու «այր մի ի ժողովուրդէնէ անտի», Զուկ. Թ. 38, «եւ ոմանք ի փարիսեցւոցն յամբոխէ անտի», Զուկ. ԺԹ. 39:

Գ. Յատուկ իմաստով անական: — Ածականի յոյն բնագրին մէջ զրաւած բաղմնապիսի դիրքը թէ որքան հաւատարմօրէն կը ջանայ յարգել ի մէջ այլոց նաեւ հայ թարգմանիչը՝ ցոյց կու տան հետագայ օրինակները՝ ó ðφθαλμός σου ó δεξιός, «ակն քո աջ», Մտթ. Ե. 29 եւ ή δεξιά σου χείρ, «աջ ձեռն քո», Մտթ. Ե. 30, εις τόπον ἔρημον, «ի տեղի անապատ», Զուկ. Թ. 10 եւ ἐν ἔρημῳ τόπῳ, «յանապատի տեղում», Զուկ. Թ. 12: Իսկապէս յանուգն է սակայն այս օրինակներէն ընդհանուր եզրակացութիւններու դիմելու ո եւ է փորձ, քանի որ ամէն լեզու իր սեփական յատկութիւններն ունի, որոնց ստիպուած է կառել ըստ կարելոյն. այսպէս օրինակ հայ դասական լեզուին հոգւոյն տրամագծօրէն հակառակ է բայի միջամտութեամբ գոյականին անականէն բաժանումը, հետեւաբար հայ թարգմանիչը ստիպուած է շեղել յոյն նախաբնագրին ստրուկ հետեւողականութիւնէն ու դիմել հայ լեզուին պարտադրած բառակարգին՝ ἐκ πνεύματος ἔσται ἄγιος, «ի հոգւոյն սրբոյ է», Մտթ. Ա. 20, πνεῦμα ἦν ἄγιον ἐπ' αὐτόν, «հոգի սուրբ էր ի նմ», Զուկ. Բ. 25: Τὸ ἄγιον πνεῦμα կամ τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον եւ կամ πνεῦμα ἦν ἄγιον ἐπ' αὐτόν տեքնիկ բացատրութիւնը հայ թարգմանութեան մէջ ստրիկական կարգ չի ձանձնար, այլ միշտ «հոգի» գոյականը կը նախադասուի «սուրբ» անականին, այս երեւոյթը Cuendet կը համարի նոյնպէս հայ լեզուի սեփական առանձնայատկութիւններէն մին. վերագոյն մէջ բերուած օրինակէն զատ Cuendet կը տրամագրէ մեզի նաեւ սա օրինակները՝ τοῦ ἁγίου πνεύματος, «հոգւոյն սրբոյ», Մտթ. ԻԸ. 19,

C'est une occasion où il est intéressant de faire intervenir le témoignage de la Vulgate, qui corrobore du reste celui des autres versions. Partout la disjonction est évitée, en grec même elle a embarrassé certains copistes, էջ 29:

εις τὸ ἄγιον πνεῦμα, «հոգին սուրբ», Զուկ. ԺԲ. 10, τὸ γὰρ ἄγιον πνεῦμα, «զի հոգին սուրբ», Զուկ. ԺԲ. 12, τοῦ ἁγίου πνεύματος, «հոգւոյն սրբոյ», Բ. Կորն. ԺԳ. 13: — Հայ թարգմանիչը կը շեղի յոյն սկզբնագրէն դեռ ուրիշ բաղմնաթիւ դէպքերու մէջ, այսպէս որակական անականը կը ձգտի ընդհանրապէս նախադասուի գոյականին՝ εἰς ὁδοῦς λείας, «ի հարթ ճանապարհ», Զուկ. Գ. 5, ἀπὸ ἱματίου καινοῦ... ἐπὶ ἱμάτιον παλαιόν, «ի նոր հանդերձէ ի վերայ հնացեալ ձորձոյ», Զուկ. Ե. 36, ὄχλου πολλοῦ, «բազում ժողովուրդ», Զուկ. Ը. 4, χρόνον ἱκανόν, «բազում ժամանակ», Զուկ. Ը. 27, λέγουσιν καλοῖς, «գեղեցիկ վիճաւք», Զուկ. ԻԱ. 5, ἐν καρδίᾳ καλῇ καὶ ἀγαθῇ, «բարեք եւ զուարթութիւն սրտիք», Զուկ. Ա. 15, ուր կրկին են նախադաս անականները հակառակ յոյն կրկին յետագաս անականներուն. աւելի յատկանշական են սակայն հետեւեալ օրինակները, ուր հայ թարգմանիչը բոլորովին անկախ յոյն բնագրէն կը դործածէ հետաքրքրական նախադաս անական՝ εἶδομεν περὶ αἰδοῦσα, «տեսաք նոր նշան», Զուկ. Ե. 26, περὶ πλειόνων, «վասն բազում իրաց», Զուկ. ԺԱ. 53, ἐπὶ χρόνον, «ի բազում ժամանակ», Զուկ. ԺԸ. 4: Որակական անականը որպէս զի յետագասուի, հարկ է որ մի կերպ ներկայացնէ սաստիկական կամ դաստորական արժէք՝ οὐχὶ καλὸν σπέρμα ἔσπειρας, «նչ սերմն բարի սերմանեցեր», Մտթ. ԺԳ. 27, ζητοῦντι καλοῦς μαργαρίτας, «որ խնդրիցէ մարգարիտս գեղեցիկս», Մտթ. ԺԳ. 45, τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, «մասն բարի ընտրեաց», Զուկ. Ժ. 42, τὸ μικρὸν ποιμνιον, «հաւաղ փոքրիկ», Զուկ. ԺԲ. 32, διὰ τῆς στενῆς θύρας, «ընդ դուռն նեղ», Զուկ. ԺԳ. 24: Իսկ որոշիչ անական ընդհանրապէս կը յետագասուի գոյականին՝ εις τὴν ἁγίαν πόλιν, «ի քաղաքն սուրբ», Մտթ. ԻԷ. 53, τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασιν, «այսոց պղծոց», Զուկ. Դ. 36, τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα, «այսն պղծ», Զուկ.

ՂԵՌՈՆԳ ԵՐԷՅ ՊԱՏՄԱԿԻՐ ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ-ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄ-ՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ժԱ. 24, τὸ πυρφοροῦν ἱμάτιον, «հանդերձ ծիրանի», Յովհ. ԺԹ. 5. ահա երկու օրինակ եւս, ուր հայ թարգմանիչը շեղելով յոյնէն իւրովի կը դործածէ որոշիչ անականներ, զորոնք եւ կը յետագասէ՝ ἃ ἄβαστρον μύρου, «շեշ մի իւղոյ ազնուի», Զուկ. Է. 37, μύρω, «իւղով անուշի», Զուկ. Է. 46: Թարգմանիչն հետեւած քերականութիւնը — կեզրակացնէ Cuendet, չնիք գիտեր որքան իրաւամբ — յարեւ նման է հայ դասականներու հետեւած քերականութեան. հայ դասականները կը նախադասեն ընդհանրապէս որակական անականները ինչպէս «սուտ» եւ կը յետագասեն որոշիչ անականները ինչպէս «արքունի»: Meilletի վերագրուած վերջին այս վճիռը սակայն բոլորովին կը տարբերի ըմբռնումէն մեծ Բերականին, որ ցոյց տալէ ետքը թէ հայ դասական լեզուն միավանկ նախադաս անականները հոլովով կը համաձայնեցնէ գոյականին, ինչպէս միավանկ եւ բաղմնավանկ յետագաս անականները, կը յարէ՝ «սուտ» միավանկ նախադաս անականը կը մնայ միշտ անփոփոխ, ինչպէս «արքունի» բաղմնավանկ յետագաս անականը (Altarmenisches Elementarbuch, § 97): Մենք կը կարծենք թէ որակական կամ որոշիչ անականներու կարգը կարելի չէ որոշ կանոններու ենթարկել, այն աստիճան կամայական է դասական հայերէնը այս կէտիս մէջ:

(Շարունակելի):

Աւելի ուշադրութեան, քան որ վայելած է, արժանի էր Ղեւոնդ Երէց: Իրմով կը փակուին հայ հին մատենագրութեան երկրորդ շրջանի դոնները: Ինքն է ներկայացուցիչը ութերորդ դարու պատմական գրականութեան, պատմիչը մարտամարտի ժամանակներու, արաբական չէնին երեւման եւ նուաներու, արաբական չէնին երեւման հայ նկատմաներուն. երբ կը դարբնուէր հայ նկարագիրը նոր սալի վրայ, տեղի կու տար իրագիրը նոր սալի վրայ, աւելի կու տար հինը, կը մոռցուէին վաղեմի աւանդուածները: Նոր տիրապետութեան տակ հայ թիւններ: Նոր տիրապետութեան տակ հայ նախադասական կարգը նոր փոփոխութիւններու կ'ենթարկուէր, երկրին բախտը ներու կ'ենթարկուէր, որոնք տրմուղ ձեռքերու կը յանձնուէր, որոնք թարմ եռանդով, նորաձեւ քաղաքականութեամբ կ'անցնէին դործի, բախտի յաջող եւ անյաջող հովերէն տարուեր: Բագրատունի ժամանակ նոր խիղբեր կ'արձակէր հոն, մատածառը նոր խիղբեր կ'արձակէր կը դարդատունի նորաբողբոջ շառաւիղներ կը դարդատունի նորաբողբոջ շառաւիղներ կը դարդատունի, կը ծառանային բաղմնապտուղ դանային, կը ծառանային բաղմնապտուղ բարգաւաճելու համար յաջորդ դարու մէջ: Այս տեսարաններու հանդիսատեսն է Ղեւոնդ, որ կը փորձէ գրել աւանդել ինչ որ ականջալուր եւ ականատես կը լսէ եւ կը գրայ:

Բայց նա միայն արուեստաւոր պատկերահանը չէ իւր դարուն եւ ճշմարտախօս պատմիչը ժամանակին, այլ նաեւ գրական հոյակապ անձնաւորութիւն մը կը հանդիսանայ, պատկառելի իւր պարթեւական հասկով:

1. ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԾԵՐ

Ղեւոնդի հայրենիքի, ծննդավայրի, ծնողաց, ինչպէս եւ առ հասարակ կեանքի պարագաներու մասին կը գտնուինք կատարեալ անստուգութեան մէջ: Ժամանակակից տղերք չի հոսի մեզի, որ յագեցնէր մեր հետաքրքրութեան ծարաւը: Կենսագրական տեղեկութիւններ անոր շուրջը յուսալի էր թերեւս լսել Բագրատունի Շապուհ պատմագրէն, որ թողնիկն էր Ղեւոնդի Մեկենաման եւ կը ծաղկէր յաջորդ դարուն մէջ, սին եւ կը կարող էր դեռ հաղորդել ընտանուտի եւ կարող էր դեռ հաղորդել ընտանուտի գոթախտաբար Շապուհի պատմագրութիւնը մեր ձեռքը: Իսկ Յովհաննէս Կարողիկոս է սպառ կ'անգիտանայ ինչպէս թողիկոս է սպառ կ'անգիտանայ ինչպէս